

7. Сила Т. Особливості суб'єктних характеристик учасників професійної інтеракції в соціальній роботі / Т. Сила // Соціальна психологія. – 2005. – № 3(11). – С. 98-114.
8. Слободчиков В. И. Интегральная периодизация общего психического развития / В. И. Слободчиков, Г. А. Цукерман // Вопросы психологии. – 1996. – № 5. – С. 38-50.
9. Смутьсон М. Л. Выявление психологической готовности к овладению профессией в УПК / М. Л. Смутьсон // Вопросы психологии. – 1985. – № 5. – С. 92-93.
10. Фельдштейн Д. И. Приоритетные направления развития психологических исследований в области образования и самообразования современного человека / Д. И. Фельдштейн // Вопросы психологии. – 2003. – № 6. – С. 7-16.
11. Храмова Н. Г. Формирование психологической готовности студентов к консультированию по проблемам супружеских отношений : автореф. дис. ... канд. психол. наук / Н. Г. Храмова. – Самара, 2003. – 20 с.
12. Шандрук С. К. Специфіка підготовки практичних психологів до професійної діяльності / С. К. Шандрук // Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у вищих навчальних закладах. – К., 2002. – С. 32-34.

УДК 364-78

Т.І. Сила, канд. психол. наук, доцент

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: В ПОШУКАХ СПІЛЬНИХ ВЕКТОРІВ

Здійснено пошук спільних векторів наукового дискурсу проблеми теоретико-методологічних та ціннісних основ концепції соціальної роботи та сталого розвитку суспільства. Порівнюються ключові компетенції фахівців зі сталого розвитку та фахівців із соціальної роботи. Висвітлюється досвід впровадження ідей сталого розвитку в освітній процес професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи.

Ключові слова: соціальна робота, сталий розвиток, територіальна громада, професійні компетенції.

Осуществлен поиск общих векторов научного дискурса проблемы теоретико-методологических и ценностных основ концепций социальной работы и устойчивого развития общества. Сравниваются ключевые компетенции специалистов по устойчивому развитию и специалистов по социальной работе. Освещается опыт внедрения идей устойчивого развития в образовательный процесс профессиональной подготовки будущих специалистов по социальной работе.

Ключевые слова: социальная работа, устойчивое развитие, территориальная община, профессиональные компетенции.

The article is finding common vectors in scientific problematic discourse of theoretical and methodological foundations and values of social work, and sustainable development concepts. The comparison of the core competencies of sustainable development and social work professionals is given. The author highlights the experience in implementing the ideas of sustainable development in the educational process of the future professionals in social work training.

Key words: social work, sustainable development, local community, professional competences.

Постановка проблеми. Динамізм соціальних процесів зумовлює постійну трансформацію пов'язаних з ними напрямів практичної діяльності професіоналів у групі «Людина – людина, людські спільноти, соціальні системи». Простір професійної діяльності фахівців соціальної сфери стає надзвичайно широким та різноплановим. Фахівець із соціальної роботи сьогодні – не просто людина, що професійно надає соціальну допомогу в скрутній життєвій ситуації, але і спеціаліст у галузі управління соціальними

процесами, соціального проектування, соціальної мобілізації, соціального розвитку, соціальної інклюзії, соціальної відповідальності.

Отже, межі соціальної роботи у сучасному світі значно розширилися та вийшли за рамки власне «соціальної допомоги», «надання соціальних послуг», «соціального захисту» та «соціальної адаптації».

Безумовно, розширення когнітивно-просторових та діяльнісних контурів сучасної соціальної роботи виступає як об'єктивна необхідність, зумовлена новою соціально-культурною реальністю. «Ускладнення соціального світу, процеси глобалізації вимагають від людини розгляду більшого кола проблем, порівняння їх вирішення в різних типах суспільств, внаслідок чого необхідним є розширення діапазону альтернативних дій, призводячи до модифікації або поступового зникнення попередніх поведінкових моделей» [1].

Виклики сучасного глобалізованого світу зумовлюють трансформацію змісту актуальних соціальних проблем та просувають межі професійного впливу фахівців соціальної сфери у напрямі втілення в життя ідей сталого розвитку суспільства.

Соціальні виміри сталого розвитку поступово стають предметом міждисциплінарних соціально-гуманітарних (філософських, соціально-психологічних, соціологічних та педагогічних) досліджень за рубежом та в Україні [3; 5; 6; 8 та ін.]. Усе частіше обговорюються проблеми освіти для сталого розвитку на міжрегіональному (наприклад, у межах діяльності проекту ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» діє мережа вищих навчальних закладів України, які сприяють впровадженню освіти в інтересах сталого розвитку в навчально-виховний процес та наукову діяльність); національному (гарним прикладом є Міжнародна наукова конференція «Підготовка фахівців для сталого розвитку: досвід, проблеми, перспективи» у м. Львові) рівнях.

Однак можливості сучасної теорії і практики соціальної роботи для досягнення цілей сталого розвитку тільки починають знаходити відображення у науково-практичних дискусіях, і переважно – за кордоном [15; 17]. У наукових доробках кафедри соціальної роботи нашого університету також були здійснені спроби виокремлення спільних площин соціальної роботи і сталого розвитку, осмислення ролі практики соціальної роботи в досягненні цілей сталого розвитку суспільства [3; 8 та ін.].

Мета. Цією публікацією ми продовжуємо пошук спільних векторів наукового дискурсу проблеми теоретико-методологічних та ціннісних основ соціальної роботи та сталого розвитку суспільства, а також маємо на меті привернути увагу до нових можливих сфер професійної діяльності соціальних працівників, що відповідають актуальному соціальному замовленню у контексті реалізації завдань збалансованого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Традиційно сталий розвиток розглядається з позицій взаємодії між трьома вимірами – соціальним, екологічним та економічним, що знаходять відображення у досить вдалій ідеї «трьох Р» – People (люди), Planet (планета), Prosperity/profit (процвітання/прибуток) [17]. У деяких концепціях пропонується четвертий вимір сталого розвитку – культурний [11] або вимір добробуту і благополуччя людини [10].

На перший погляд, місце соціальної роботи тут є чітко визначеним та обмежується соціальним виміром з можливим урахуванням культурних аспектів або ж чинників добробуту і благополуччя людини. Але тільки на перший погляд. Глибше проникнення у зміст концепції сталого розвитку, усвідомлення її ціннісних та ідейних основ вимагає застосування холістичного підходу, одночасного урахування усіх трьох вимірів сталого розвитку при аналізі будь-якої системи, у тому числі, системи соціальної роботи.

У цьому зв'язку з-поміж більш ніж тридцяти визначень поняття «сталий розвиток», знайдених у літературі, пропонуємо як базове трактування американського фахівця Алана Аتكіссона: «Сталий розвиток – це спрямований процес постійних **інновацій** і системних **змін** у напрямі до сталості» [10]. Сталість при цьому розуміється як «сукупність умов та тенденцій у певній системі, що може тривати невизначено довгий час або здатність до розвитку, що самопідтримується».

Цікаво, що, як і в наведеному вище визначенні сталого розвитку, категорія «зміни» є системоутворюючою у міжнародному визначенні соціальної роботи як професії: «Професія “соціальний працівник” заохочує соціальні **зміни**, вирішення проблем у людських стосунках, просуває ідею наснаження та визволення людей з метою поліпшення людського життя... Соціальна робота має місце там, де відбуваються численні комплексні взаємодії між людьми та їхнім середовищем.

Місія соціальної роботи – надавати можливість людям якомога повніше розвивати власний потенціал, збагачувати своє життя та попереджувати виникнення дисфункцій. Професійна соціальна робота спрямована на вирішення проблем та **змін**.

Соціальні працівники, таким чином, є “агентами” змін у суспільстві, а також у житті людей, сімей та громад, якими вони послуговуються” [7].

Отже, соціальна робота як сукупність професійних практик на індивідуальному, груповому, громадському рівнях може мати вплив на досягнення цілей сталого розвитку суспільства посередництвом змін індивідуальної та соціальної свідомості, поведінки, цінностей, ставлень та стереотипів, норм і традицій, взаємодій та відносин. І досягнення цих змін є, можливо, навіть важливішим завданням, аніж створення і запровадження нових «сталих» технологій, адже будь-яка технологія має сенс тільки в соціальному контексті, оскільки створюється людьми, для людей і у відповідь на потреби людей.

Про які зміни свідомості йдеться?

У просторі перетину економічного й соціального вимірів сталого розвитку очевидними є 2 взаємно спрямовані вектори змін: 1) «соціалізація» економічного способу мислення, традиційно орієнтованого на досягнення максимального прибутку, економічної вигоди в напрямі до відповідального добробуту, коли беруться до уваги соціальні й екологічні наслідки фінансово успішних економічних проєктів; 2) «економізація» соціально-орієнтованого мислення, тобто посилення економічної компетентності фахівців у сфері соціуму з метою розвитку конкурентоспроможності найбільш вразливих верств населення, забезпечення рентабельності соціальних проєктів, які традиційно вважалися збитковими.

На практиці ці вектори знайшли відображення у концепціях соціальної відповідальності бізнесу та соціального підприємництва.

Відповідно до Концепції національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу в Україні, соціальна відповідальність – відповідальність організації за вплив рішень і дій на суспільство, довкілля шляхом прозорої та етичної поведінки, яка: сприяє сталому розвитку, у т. ч. здоров'ю і добробуту суспільства; зважає на очікування зацікавлених сторін; відповідає чинному законодавству і міжнародним нормам поведінки; інтегрована у діяльність організації та практикується в її відносинах [9].

Соціальне підприємництво – діяльність із метою вирішення або пом'якшення соціальних проблем на умовах самоокупності, інноваційності та сталості. Соціальні підприємці – це новатори, які використовують інноваційні ідеї та різні ресурси для вирішення соціальних проблем. Їх діяльність у підсумку приводить до стійких позитивних соціальних змін.

На нашу думку, фахівець у сфері соціуму, «агент змін у суспільстві, житті людей, сімей та громад», яким є сучасний соціальний працівник, має серйозні перспективи професійної реалізації у цих нових сферах, які знайшли відображення у Державному класифікаторі професій 2010 року. Йдеться про такі посади, як начальник відділу соціального розвитку; менеджер (управитель) із соціальної і корпоративної відповідальності; експерт із соціальної відповідальності; соціальний аудитор.

«Спільна територія» екологічної та соціальної складових сталого розвитку знаходить свій вияв у соціальній роботі на рівні екосистемного (екосоціального, інвайронментального, середовищного) підходу, який бере початок ще з соціально-екологічної теорії У. Бронфенбренера (1970-і) та розглядає людину та її ситуацію в системі середовищ – сімейного, громадського, культурного, інформаційного, освітнього тощо.

Посилаючись на традицію екосистемного бачення в соціальній роботі, бельгійський фахівець Джеф Пітерс робить базове припущення стосовно того, що соціальна робота може сприяти сталому розвитку суспільства посередництвом побудови та зміцнення соціального капіталу через наснаження у співпраці з іншими соціальними акторами. Саме у такий спосіб можна досягнути бажаних соціальних змін у напрямі до сталості: усвідомлення власних можливостей і сильних сторін – зміцнення соціального й культурного капіталів – пружність (resilience) громади/групи – наснаження (empowerment), усвідомлення своєї впливовості та самоефективності як важлива соціальна зміна [17].

І у цьому зв'язку ми вбачаємо ще один важливий вектор зміни індивідуальної і соціальної свідомості як необхідний чинник у досягненні сталості. Йдеться про формування ставлення до місцевої, територіальної громади як до середовища проживання, життєвого світу, домівки (ойкосу) людини, а також про формування й розвиток «психологічного почуття спільноти». D.W. McMillan і D.M. Chavis виділяють чотири фактори, що утворюють почуття громади: 1) членство, тобто почуття приналежності та емоційної безпеки. Це почуття передбачає визнання певних меж, які допомагають відрізнити «свого» та «чужого»; 2) вплив, тобто можливість відчувати себе вільним, усвідомлюючи власну впливовість та силу (power) через уповноваження громадою (бути наснаженим (to be empowered) громадою); 3) інтегрованість та здійсненність особистих бажань людини, рівень задоволення її потреб, тобто почуття єднання з іншими людьми, що базується на цінностях, які відповідають інтересам як спільноти, так і індивіда; 4) поділений емоційний зв'язок, що базується на спільному переживанні подій, історій, планів [16].

За висловом Л. Найдзонової, «територіальна спільнота – осередок життя людини, місце, в якому забезпечується існування і задоволення потреб, один із контекстів, в яких розгортається життєвий дискурс» [4].

Саме у місцевій спільноті розміщено топоси дійсного буття людини, що визначають горизонти її вкоріненості – екзистенціали Дому, Поля, Храму (за М. Гайдеггером). «Дім» позначає не лише домівку, а місце зустрічі поколінь, місце родинно-родової вкоріненості. «Поле» – це не просто доквілля, природне середовище, а «поле життя», той світ, у якому розгортається екзистенція людини у часопросторі природи. «Храм» – місце зберігання духовних цінностей [2].

Нагадаємо: «Соціальна робота має місце там, де відбуваються численні комплексні взаємодії між людьми та їхнім середовищем...» [7]. Тобто соціальна робота покликана «гармонізувати взаємовідносини особи із соціальним середовищем, адже в складному

масовому суспільстві, що лише вибудовується як громадянське, ресурсів окремої особи для досягнення благополуччя часто не вистачає» [4].

Тобто розвиток громад і посилення соціального капіталу, в різних аспектах (політико-психологічному, екосистемному, соціально-економічному та ін.) та на усіх системних рівнях (від індивідуально-психологічного до міжкультурного і глобального), відіграє центральну роль у досягненні «пружних соціальних змін» у напрямі до сталості. Соціальна робота, яка сьогодні в Україні є представленою переважно на рівні роботи з індивідами, групами та сім'ями, отримує ще один важливий вектор розвитку – долучення до процесів розвитку сталих громад.

Таким чином, постає проблема формування готовності фахівців із соціальної роботи до діяльності на рівні громади. За нашими дослідженнями, результати яких співзвучні висновкам Л. Найдьонової, сучасному фахівцю із соціальної роботи в Україні бракує компетенцій для роботи на рівні територіальної спільноти. Тут відкриваються важливі перспективи для досліджень та практики.

Багато Європейських країн (Німеччина, Швеція, Фінляндія, Великобританія та ін.) здійснюють професійну підготовку фахівців із розвитку громад, а останнім часом активізувалася підготовка фахівців зі сталого розвитку.

Основна мета освіти для сталого розвитку полягає в тому, щоб кожен, незалежно від спеціальності, отримав відповідні знання та мотивацію для життя відповідно до принципів сталого розвитку. Освіту для сталого розвитку можна розглядати і як загальну перспективу, і як процес, що відбувається у мінливому світі. Довготермінова мета – прожити життя у найкращий можливий спосіб, не наносячи шкоди іншим, природі та суспільству ні в часі, ні в просторі. Від конкретної людини при цьому вимагається вміння діяти для досягнення сталого розвитку, що передбачає наявність відповідних знань, компетенцій, здатностей та мотивації.

Складовими змісту освіти для сталого розвитку є:

- якість життя, соціальна справедливість та рівноправність;
- збереження різноманіття: культурного, соціального та біологічного;
- взаємозв'язок: у суспільстві, економіці та довкіллі;
- усвідомлення відповідальності перед майбутніми поколіннями;
- громадянська позиція, права та обов'язки громадян;
- потреби та права майбутніх поколінь на якісне життя [5].

Наприклад, у дослідженні М. Рікмана пропонуються до розгляду ключові компетенції, необхідні фахівцю зі сталого розвитку, виділені на основі опитування експертів: компетенція завчасного, випереджального мислення; компетенція міждисциплінарної роботи; компетенція космополітичного сприйняття та зміни перспективи; компетенція мати справу з неповною та складною інформацією; компетенція участі; компетенція у взаємодії, співробітництві; компетенція мати справу з конфліктом цілей; компетенція у самомотивації та мотивуванні інших; компетенція віддаленої рефлексії стосовно індивідуальних та культурних моделей; компетенція діяти незалежно та самостійно; компетенція діяти етично; здатність до емпатії та солідарності [14].

У працях цього ж автора знаходимо узагальнення думок експертів з Латинської Америки щодо професійно важливих якостей фахівців зі сталого розвитку: системний світогляд та здатність до оволодіння складними ситуаціями; здатність до випереджаль-

ного та критичного мислення; здатність діяти справедливо та “екологічно”; здатність взаємодіяти у гетерогенних групах; компетенція участі (залученості); здатність до емпатії та зміни перспективи; здатність до міждисциплінарної роботи; компетенція спілкування (комунікації) та використання медіа; здатність до планування та реалізації інноваційних проектів; здатність до оцінювання діяльності; компетенція толерантності до невизначеності та фрустрації [14].

Складність застосування компетентнісного підходу під час підготовки соціальних працівників зумовлена тим, що зміст їх діяльності значною мірою залишається науковою проблемою, а державні стандарти, що мають пов’язати між собою професійну діяльність та компетенції, досі не розроблені в Україні.

Тому при організації навчально-виховного процесу на факультеті соціальної роботи, ми використовуємо базові (ключові) компетенції фахівця із соціальної роботи, розроблені на основі узагальнення зарубіжного досвіду та адаптовані з урахуванням актуальної соціокультурної ситуації в Україні.

Зокрема, Канадська регуляторна рада з соціальної роботи (Canadian Council of Social Work Regulators) пропонує виділення таких складових у компетентнісному профілі соціальних працівників:

1. **Особистісні компетенції** – особисті цінності та ставлення, необхідні в усіх сферах професійної діяльності, такі як:

- емпатія;
- цілісність особистості;
- організованість;
- повага до людей та ін.

2. **Загальні компетенції**, необхідні в усіх галузях професійної діяльності, такі як:

- грамотність;
- навички роботи з комп’ютером;
- критичне мислення;
- орієнтація на розв’язання проблем та ін.

3. **Спеціально-професійні компетенції початкового рівня** (базові спеціально-професійні компетенції) – мінімально обов’язкові спеціально-професійні компетенції, якими має володіти професіонал з першого дня практики незалежно від рівня освіти чи професійної підготовки:

- застосування етичних стандартів;
- проведення оцінювання потреб клієнтів;
- надання послуг;
- покращення політики і практики;
- здатність до рефлексивної практики та професійного розвитку.

4. **Спеціально-професійні компетенції вищого рівня** – компетенції, які професіонали набувають у ході набуття професійного досвіду та поглибленого вивчення соціальної роботи [13].

Рада з освіти у галузі соціальної роботи США (Council on Social Work Education) пропонує розглядати компетенції як вимірювані способи поведінки на практиці, що інтегровано поєднують знання, цінності та вміння. При підготовці соціальних працівників застосовується підхід, орієнтований на результат (the outcome approach), метою яко-

го є демонстрація студентом інтегративної здатності застосовувати компетенції на практиці з індивідами, сім'ями, групами, організаціями та громадами. [12].

У документі Освітня політика та акредитаційні стандарти (Educational Policies and Accreditation Standards, 2008, 2012) виділено 10 ключових компетенцій соціальних працівників:

1. **Ідентифікувати себе з професіоналом у галузі соціальної роботи та поводити себе відповідно.** Соціальні працівники служать як представники своєї професії, а отже, сповідують цінності та усвідомлюють місію соціальної роботи. Вони знають історію професії. Соціальні працівники присвячують себе розвитку соціальної роботи, а також самі розвиваються у цій професії.

2. **Застосовувати етичні принципи соціальної роботи, що визначають професійну практику.** Соціальні працівники зобов'язані демонструвати етичну поведінку та приймати рішення на основі етичних принципів. Соціальні працівники обізнані з ціннісними основами професії, її етичними стандартами та відповідним законодавством.

3. **Використовувати критичне мислення, щоб інформувати та висловлювати професійні судження.** Соціальні працівники добре обізнані з принципами логіки, наукового пізнання та мотивації. Вони використовують критичне мислення у поєднанні з творчим підходом та допитливістю. Критичне мислення також вимагає синтезу і передачі відповідної інформації.

4. **Запроваджувати ідеї різноманітності (diversity) та відмінності у практику.** Соціальні працівники розуміють, як різноманітність характеризує та формує людський досвід і наскільки вона є важливою для формування ідентичності. Виміри різноманітності розуміються як міжсекторальне поєднання багатьох факторів, що включають вік, клас, колір шкіри, культуру, обмеження життєдіяльності, етнічну приналежність, гендер та статеву ідентичність, сексуальну орієнтацію, політичну ідеологію, релігію. Соціальні працівники розуміють, що, внаслідок відмінностей, досвід людського життя може включати пригнічення, бідність, маргіналізацію, відчуження тією самою мірою, що і привілеї, владу і визнання.

5. **Сприяти реалізації прав людини і соціальної та економічної справедливості.** Кожна людина, незалежно від положення в суспільстві, має основні права людини, такі як свобода, безпека, недоторканність приватного життя, достатній рівень життя, охорона здоров'я й освіта. Соціальні працівники визнають глобальні взаємозв'язки гноблення і добре обізнані в теоріях справедливості і стратегіях сприяння правам людини та громадянина. Соціальна робота включає в себе соціальні практики правосуддя в організаціях, установах і суспільстві, щоб ці основні права людини розподілялися справедливо і без упередження.

6. **Брати участь у дослідницько-орієнтованій практиці та практично-орієнтованих дослідженнях.** Соціальні працівники використовують практичний досвід у дослідженнях, здійснюють засноване на досвіді втручання, оцінюють власну практику і використовують результати досліджень для поліпшення практики, політики та процесу надання соціальних послуг. Соціальні працівники володіють кількісними та якісними методами досліджень та розуміють наукові та етичні підходи до побудови знання.

7. **Застосовувати знання про людську поведінку і соціальне середовище.** Соціальні працівники добре обізнані про поведінку людини упродовж усього життя; спектр

соціальних систем, в яких люди живуть; способи, у які соціальні системи впливають на добробут і здоров'я людей. Соціальні працівники застосовують теорії і знання з гуманітарних наук, щоб зрозуміти біологічний, соціальний, культурний, психологічний та духовний розвиток.

8. Впливати на політичну практику для просування соціально-економічного благополуччя і надання ефективних соціальних послуг. Соціальні працівники розуміють, що політика впливає на надання послуг, і вони беруть активну участь у політичних практиках. Соціальні працівники знають історію і сучасний стан соціальної політики та послуг; роль політики у сфері надання послуг; а також роль практики в розробленні політики.

9. Враховувати контексти, які формують практику. Соціальні працівники поінформовані, винахідливі і проактивно реагують на розвиток організаційних, спільнотних і суспільних контекстів на всіх рівнях практики. Соціальні працівники визнають, що контекст практики є динамічним, і використовують знання та вміння проактивно реагувати на зміни.

10. Здійснювати оцінювання потреб, втручання і аналіз результатів роботи з індивідами, сім'ями, групами, організаціями і громадами. Професійна практика включає динамічні й інтерактивні процеси взаємодії, планування, втручання і оцінювання на різних рівнях. Практика соціальної роботи включає виявлення, аналіз та впровадження науково обґрунтованих заходів, спрямованих на досягнення цілей клієнта; використання науково-технічних досягнень; оцінювання результатів програм і ефективності практики; розроблення, аналіз і сприяння лідерству в політиці та послугах; сприяння соціально-економічній справедливості [12].

Врахування особливостей розвитку соціальної роботи на сучасному етапі дозволило виділити такі спеціально-професійні компетенції фахівця із соціальної роботи, які було покладено в основу інноваційного підходу до організації професійної підготовки фахівців із соціальної роботи:

1. Професійна самоідентифікація та діяльність у межах етичних принципів.
2. Критичність мислення та здатність продуктивно працювати в нестандартних ситуаціях.
3. Здатність провадити діяльність із захисту прав людини.
4. Бути рефлексивним дослідником і практиком у царині соціальної роботи.
5. Покращувати політику і практику, сприяти підвищенню якості соціальних послуг та удосконалювати себе в професії.
6. Враховувати вплив ситуації та соціокультурного контексту, застосовувати проактивний творчий підхід у вирішенні професійних завдань.
7. Здійснювати оцінювання потреб клієнтів, втручання та надавати соціальні послуги, а також оцінювати процес і результати професійної взаємодії працівника і клієнта.
8. Працювати на рівні громади та застосовувати екосоціальний та холістичний підходи у вирішенні проблем місцевого розвитку територіальної громади.

На нашу думку, застосування багатоаспектного підходу до виділення професійно важливих компетенцій дозволить, з одного боку, підготувати мобільного спеціаліста, здатного протягом життя змінювати профіль діяльності, а з іншого – максимально оріє-

нтуватися на запити державних та недержавних соціальних служб, які формують ринок праці спеціалістів.

Порівняльний аналіз цих компетенцій із професійно важливими компетенціями фахівців зі сталого розвитку засвідчує їх значну подібність. Соціальний вимір сталого розвитку в термінах соціального включення, соціальної справедливості, соціального добробуту, соціальної відповідальності має тісний зв'язок із завданнями сучасної соціальної роботи, видозмінює контури професійної соціальної роботи у сучасному світі.

Саме тому важливим пріоритетом розвитку факультету соціальної роботи в Чернігівському національному технологічному університеті вважаємо впровадження ідей сталого розвитку в навчально-методичну, наукову та організаційно-виховну діяльність на підтримку проголошеної ООН Декади з освіти в інтересах сталого розвитку (ОСР) на період з 2005 до 2014 р.

Відправною точкою для розвитку вектора освітніх ініціатив в інтересах сталого розвитку стало налагодження співпраці з проектом ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» (МРГ).

Після підписання Меморандуму про співробітництво з Програмою Розвитку ООН у квітні 2010 року факультет соціальної роботи реалізував певні ініціативи з освіти для сталого розвитку, зокрема:

- у навчальний план підготовки фахівців із соціальної роботи введено дисципліну «Соціальна робота в громаді та місцеве самоврядування», яка включає модуль «Основи сталого розвитку суспільства», а також магістерський курс за вибором студентів «Сталий розвиток суспільства»;

- розроблено програму практики студентів у підрозділах проекту МРГ, де пройшли стажування близько 30 студентів факультету соціальної роботи;

- спільно з проектом МРГ проведено 3 Всеукраїнські науково-практичні конференції «Актуальні проблеми сталого соціального розвитку: погляд молоді», «Сталий розвиток у соціальному вимірі: глобальним проблемам – локальні рішення», «Соціальна робота і сучасність: тенденції, виклики, перспективи»;

- у березні 2011 року підписано угоду про співробітництво з Програмою Балтійських університетів (ПБУ), за підтримки якої викладачі і студенти факультету постійно беруть участь у міжнародних конференціях, присвячених проблемам сталого розвитку. Крім цього, викладання курсу «Сталий розвиток суспільства» здійснюється для магістрів спеціальності «Соціальна робота» англійською мовою з використанням матеріалів онлайн-курсу ПБУ «Sustainable Development Course»;

- створено студентський дебатний клуб з проблем сталого розвитку суспільства. Учасники дебатного клубу вибороли 1 місце у 2013 році на міжрегіональних дебатах з проблем сталого розвитку, що проводилися за ініціативи проекту МРГ у м. Суми. Студенти беруть активну участь у конкурсах наукових робіт (перемога у 2012, 2013 роках) з проблем сталого розвитку, долучаються до соціальних та екологічних акцій (Дні сталого розвитку в ЧНТУ, 2012 та ін.).

Враховуючи той факт, що освіта для сталого розвитку – це сучасний підхід до організації навчального процесу, який включає інформування членів суспільства про основні проблеми сталого розвитку, формування світогляду, який базується на засадах сталості, переорієнтацію навчання з передачі знань на встановлення діалогу, орієнтацію на порушення та практичне розв'язання місцевих проблем, важливим вектором у підготовці фахівців із соціальної роботи має стати формування їх готовності працювати на рів-

ні громади, планувати та реалізовувати інноваційні проекти, застосовувати системний міждисциплінарний підхід у вирішенні проблем місцевого розвитку.

Висновки. Зберігаючи ціннісні основи та традиції, у сучасному глобалізованому світі соціальна робота зазнає суттєвих змін у своєму образі-типажі.

Суспільно-економічний розвиток суспільства характеризується суттєвим підвищенням ролі фахівців соціальної сфери в контексті розв'язання складних життєвих ситуацій, які виникають у соціально незахищених категорій населення. Особливого значення набувають питання, пов'язані із готовністю соціальних працівників до професійної діяльності на рівні спільнот, територіальних громад у контексті їх сталого розвитку.

Як сукупність професійних практик на індивідуальному, груповому, громадському рівнях, соціальна робота може мати вплив на досягнення цілей сталого розвитку суспільства посередництвом змін індивідуальної та соціальної свідомості, поведінки, цінностей, ставлень та стереотипів, норм і традицій, взаємодій та відносин.

У просторі перетину соціального й економічного вимірів спільними векторами сталого розвитку та соціальної роботи виступають концепти соціальної відповідальності бізнесу (корпоративної соціальної відповідальності) і соціального підприємництва.

Спільні вектори екологічної і соціальної складових сталого розвитку знаходять вияв в екосистемному підході. Соціальна робота покликана сприяти зміцненню соціального капіталу та наснаженню місцевої спільноти, усвідомленню громадянами власної впливовості та самоефективності, і у такий спосіб бути інтеграційно вплетеною до процесів розвитку сталих громад.

Професійна підготовка фахівців соціальної сфери, світоглядно, мотиваційно та діяльнісно орієнтованих на сприяння сталому розвитку суспільства, передбачає формування відповідних компетенцій у процесі їх навчання та підвищення кваліфікації.

Список використаних джерел

1. *Андреева Г. М.* Социальная психология: векторы новой парадигмы [Электронный ресурс] / Г. М. Андреева // Психологические исследования. – 2009. – № 1(3). – Режим доступа : <http://psystudy.ru>.
2. *Личковах В. А.* Філософія етнокультури. Теоретико-методологічні та естетичні аспекти історії української культури / В. А. Личковах. – К. : ПАРАПАН, 2011. – 196 с.
3. *Кривоконь Н. І.* Значення соціальної роботи в контексті сталого розвитку в Україні / Н. І. Кривоконь // Актуальні проблеми сталого соціального розвитку: погляд молоді : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Чернігів : ЧДПСТП, 2011. – С. 10-13.
4. *Найдьонова Л. А.* Психологічна готовність до роботи із територіальними спільнотами / Л. А. Найдьонова // Соціальна служба в Україні: соціально-психологічні засади формування й ефективного функціонування : матеріали науково-практичної конференції (м. Черкаси, 12 травня 2005 р.). – К. : Фенікс, 2005. – С. 492-495.
5. *Непеїна Г. В.* Освіта для сталого розвитку: витоки і перспективи / Г. В. Непеїна // Наукові праці ЧДУ ім. П. Могили: Педагогіка. – 2009. – Вип. 99, том 112. – С. 20-24.
6. *Рижак Л.* Філософія сталого розвитку людства : навчально-методичний посібник / Людмила Рижак. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 518 с.
7. *Семигіна Т.* Міжнародне визначення соціальної роботи / Т. Семигіна, О. Брижовата // Соціальна політика і соціальна робота. – 2002. – № 3/4. – С. 144-145.
8. *Сила Т. І.* Організація співпраці та управління знаннями в інтересах сталого розвитку суспільства / Т. І. Сила // Сталий розвиток у соціальному вимірі: глобальним проблемам – ло-

кальні рішення : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Чернігів, 02.11.2011). – Чернігів : ЧДТУ, 2012. – С. 8-11.

9. *Стратегія* сприяння розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.svb.org.ua/sites/default/files/201309_strategiya_spriyannya_rozvitku_svb_v_ukrayini.pdf.

10. *AtKisson Alan*. The Sustainability Transformation: How to Make Positive Change in Challenging Times. – London: Taylor & Francis, 2010. – 189 p.

11. *Education for Change: A Handbook for Teaching and Learning Sustainable Development* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.balticuniv.uu.se/index.php/component/content/article/124-education-for-change-teaching-materials/336-the-educ-teaching-materials>.

12. *Educational Policies and Accreditation Standards, Inc.*, 2008, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ssw.chhs.colostate.edu>.

13. *Entry level Competency Profile for the Social Work Profession in Canada*. – The Canadian Council of Social Work Regulators. Executive Summary, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbasw-atsnb.ca.

14. *Rieckmann M*. Developing Key Competencies for Sustainable Development / Summer School “Implementation of Sustainability into Research and Teaching of Higher Education Institutions in Eastern Europe”, Luneburg [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.leuphana.de/fileadmin/user_upload/Forschungseinrichtungen/infu/files/pdf/vortraege/Rieckmann_Competencies_and_Sustainability.pdf.

15. *Nancy L. Mary* Social Work in a Sustainable World. – *Chicago* : Lyceum Books, Inc., 2008. – 240 p.

16. *McMillan D. W.*, Chavis George D. M. Sense of Community: a Definition and Theory / *McMillan D.W.*, Chavis George D.M. // *Journal of Community Psychology*. – Volume 14. – 1986. – P. 6-23.

17. *Peeters Jef* Social work and sustainable development: towards a social – ecological practice model *Journal of Social Intervention: Theory and Practice* – 2012. – Volume 21, Issue 3.

УДК 159.923.35

Є.В. Миронюк, ст. викладач

Д.С. Симонок, студентка

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

МІСЦЕ ТА ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Розглянуто основні підходи до визначення поняття соціального інтелекту, його структура, визначено необхідні якості та здібності соціальних працівників, обґрунтовано взаємозв'язок та важливість розвитку соціального інтелекту як складової професійної компетенції соціальних працівників.

Ключові слова: соціальний інтелект, соціальна взаємодія, професійна компетенція, соціальний працівник.

Рассмотрены подходы к определению понятия социального интеллекта, его структура, определены необходимые качества и способности социальных работников, обосновано взаимосвязь и значимость развития социального интеллекта в структуре профессиональной компетенции социальных работников.

Ключевые слова: социальный интеллект, социальное взаимодействие, профессиональная компетенция, социальный работник.

This article discusses the main approaches to the definition of social intelligence, its structure is determined by the necessary qualities and skills of social workers, explain the relationship and importance of social intelligence as a component of professional competence for social workers.

Key words: social intelligence, social interaction, professional competence, a social worker.